

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาสภาพความเป็นชุมชนท้องถิ่นของชุมชนป่าขาม และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าขาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ประธานชุมชน กำนัน เจ้าอาวาส วัดกลางและวัดป่าขาม ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มเยาวชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกเทศบาลตำบลป่าขาม 2) ผู้ประกอบการร้านอาหารและผู้ประกอบการที่พัก และ 3) เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลป่าขาม ซึ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียด 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ และข้อมูลคำถามที่ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน และปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าขาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน อันประกอบด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ ผู้นำชุมชน ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกชุมชนป่าขาม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยาย และพรรณนาความ โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกระจายอำนาจ มาประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าขาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการศึกษา รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ และข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป มีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นแนวคำถามข้อที่ 1 คือ บริบททั่วไปของชุมชน และประวัติชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบททั่วไปของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยศึกษาถึงทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม และจากการทบทวนตำรา หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนป่าขาม ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ชุมชนท้องถิ่น เป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญของสังคมและประเทศ การเสริมสร้างให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนั้นมีวิธีการที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบท และสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ โดยบางชุมชนเข้มแข็งขึ้นด้วยการส่งเสริมจากภาครัฐและในบางชุมชนเติบโตขึ้นมาเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ด้วยตัวของชุมชนเอง และบางชุมชนก็ใช้ทั้งสองปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือประชาชนที่อาศัยอยู่ชุมชน ที่ต้องร่วมมือกันทั้งร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลของการทำงานที่จะนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง การดำเนินกิจกรรมบางอย่างอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จแต่สิ่งที่ได้จากการทำนั้นเป็นสิ่งที่สามารถนำมาปรับใช้สำหรับการทำงานในขั้นต่อไป เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ได้ในโอกาสต่อไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการทำงานในชุมชน

ผลของการทำงาน การลองผิดลองถูก ของคนในชุมชน ทำให้เห็นผลของการทำงานทั้งในด้านบวก และด้านลบ ซึ่งผลทางด้านบวกจะเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความชุมชนเข้มแข็ง ขณะเดียวกันการคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน และนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นกลไกในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นได้ เมื่อนำผลที่ได้จากการทำงานที่ผ่านมารวมกับทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาวางแผนการทำงานในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ มีลักษณะเด่นที่ไม่เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ เมื่อนำมารวมกับ การมีผู้นำที่ดี ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนจากภาครัฐ และการกระจายอำนาจ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่นำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ก่อตั้งขึ้นมาพร้อมกับเมืองปายในอดีตหรืออำเภอปายในปัจจุบัน เริ่มแรกของการก่อตั้งชุมชนเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ โดยเป็นเพียงจุดแวะพักของพ่อค้าวัวต่าง(พ่อค้าเร่สมัยก่อน) ต่อมาจึงมีชาวบ้านจากที่อื่นๆ เข้าอยู่ในชุมชนมากขึ้นทั้งจาก จังหวัดเชียงใหม่ จากรัฐฉาน ประเทศพม่าและจากชุมชนใกล้เคียง จนกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ชาวบ้านในชุมชนใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่าย โดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร และรับจ้าง

ชุมชนป่าขามเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน เช่น ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีปอยส่างลอง เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นกลไกสำคัญในการรวมกันเป็นกลุ่มและสร้างความสามัคคี

ของคนในชุมชนเพราะชาวบ้านในชุมชนป่าขามในอดีตมีลักษณะเป็นเครือญาติ มีความเชื่อ การเคารพนับถือในสิ่งที่เหมือนกัน โดยเฉพาะความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงออกถึงความศรัทธา จนกลายเป็นประเพณีซึ่งมีการปฏิบัติกันเป็นประจำ และมีส่วนสำคัญในเสริมสร้างให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของงานส่วนรวม การอยู่ร่วมกันอย่างสงบ จึงทำให้ชาวบ้านชุมชนป่าขามอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่มีปัญหาด้านอาชญากรรม ยาเสพติด การทะเลาะวิวาท

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2532 ชุมชนป่าขามได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านโดยมีสาเหตุในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีหลายประการ โดยเฉพาะ การเริ่มเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และการเริ่มเข้ามากว้านซื้อที่ดินของนายทุนจากภายนอก ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว

การพัฒนาอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นภายหลังปี พ.ศ. 2548 โดยเริ่มมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในอำเภอปายเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้เกิดธุรกิจใหม่ๆ หลายอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและการขาดการวางแผนและการบริหารการพัฒนาที่ดีของพื้นที่อำเภอปาย ทำให้การเติบโตของเมืองไร้ทิศทาง นอกจากนั้นการพัฒนาของการท่องเที่ยวของอำเภอปายที่เติบโตอย่างรวดเร็วก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนป่าขาม การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อชุมชนป่าขามมากที่สุดคือการอพยพมาอยู่ของคนจากพื้นที่อื่น ทั้งการเข้ามาซื้อที่ดิน การเช่าอสังหาริมทรัพย์เพื่อทำธุรกิจ ซึ่งคนเหล่านี้จะให้ความสำคัญกับเรื่องที่เป็นส่วนรำน้อย เพราะมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการทำธุรกิจ

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นที่กังวลของผู้นำชุมชน และชาวบ้านป่าขามเป็นอย่างมาก จึงมีความพยายามในการที่รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง เพื่อสิ่งดำรงของชุมชนยังคงอยู่และสามารถที่จะส่งต่อให้กับคนรุ่นหลัง ดังนั้นผู้นำชุมชน ชาวบ้าน จึงร่วมกันดำเนินกิจกรรมในหลายด้าน เช่น การสืบชะตาแม่น้ำปาย การร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้คนชุมชนแสดงออกถึงความรักที่มีต่อชุมชน ความสามัคคีที่มีต่อกัน นอกจากนั้นยังเป็นการแสดงให้เห็นให้ผู้ที่มาอาศัยอยู่ในชุมชนในภายหลังได้เห็นถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย อันจะเป็นการหลอมรวมกันของคนที่มาอาศัยอยู่ในชุมชนมาแต่เดิม และคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่

ชุมชนป่าขามผ่านการเปลี่ยนแปลงมากมายซึ่งส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบต่อชุมชน แต่การที่ชุมชนมีการปรับตัว ให้เข้ากับการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นซึ่งสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนนั้นสอดคล้องกับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนของธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนแล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

หรือการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน การที่กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในเขตพื้นที่หรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายกันทั้งในเรื่อง วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และอยู่ภายใต้กฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์เดียวกัน และชุมชนเข้มแข็งจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ

ประเด็นแนวคำถามข้อที่ 2 คือ ปัจจัยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนป่าขาม ซึ่งแบ่งออกได้เป็นปัจจัยภายใน ซึ่งประกอบด้วย บทบาทของผู้นำชุมชน ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชน และวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายในที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.1 บทบาทของผู้นำชุมชน

ในชุมชนมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายท่านโดยผู้นำทั้งหมดจะมีการร่วมมือกันในการทำงานส่วนรวมทั้งการประสานงานและการดำเนินงาน ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดีคือ มีความเสียสละ ขอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าตัดสินใจ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความรับผิดชอบ มีความอดทนอดกลั้น ตลอดจนต้องเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชนต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุที่คนในชุมชนเคารพนับถือ เป็นต้น ขณะเดียวกัน ทวีศักดิ์ นพเกสร (2542) ได้กล่าวว่า ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคม มิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน

ชุมชนป่าขามมีองค์กรฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ มีผู้นำกลุ่มที่มีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ และเป็นผู้ประสานงานที่ดีทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยใช้ระบบกระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันในอันที่จะให้บรรลุเป้าหมาย และความสามารถที่จะชักจูงคนในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมใจกับตน ดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายของตนได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้สมาชิกในชุมชนยอมรับและพึงพอใจในคุณสมบัติของผู้นำในชุมชนป่าขาม แต่อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้นำกลุ่มในชุมชนต้องมีเจตคติที่ดี

เกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ กล่าวคือ กลุ่มผู้นำชุมชนป่าขามจะต้องให้การยอมรับว่า งานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและประสบผลสำเร็จนั้น เกิดขึ้นได้เพราะความร่วมมือของคนในชุมชน ไม่ใช่ตัวเขาทำเอง ดังนั้น ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ จะต้องพัฒนาความเข้าใจและทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้นำจะต้องให้ความนับถือผู้อื่นและจำต้องระลึกอยู่เสมอว่า ความสำเร็จในการเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับผู้อื่น และการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นบุคคล ไม่ใช่ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเท่านั้น ผู้นำจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่น และมีความสนใจร่วมกับผู้อื่น

ดังนั้น การเป็นผู้นำจึงเป็นศิลปะของการนำคนแต่ละคนไปโดยที่คนเหล่านั้นมีความเชื่ออย่างเต็มใจ มีความมั่นใจในตัวผู้นำ มีความเคารพนับถือและให้ความร่วมมือกับผู้นำด้วยความจริงใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงไปด้วยดี ภาวะผู้นำนั้น ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการบริหารงาน และเป็นจุดรวมพลังของสมาชิกในชุมชน ฉะนั้น ผู้นำย่อมเป็นหลักที่มีความสำคัญยิ่งในการบริหารงาน ต่อสมาชิกในชุมชน และต่อผลงานอันเป็นส่วนรวม คุณภาพ และคุณลักษณะของผู้นำย่อมจะมีผลสะท้อนต่อวิธีปฏิบัติงานและผลงานของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) เรื่อง กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอล้านทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านโป่งมีความเข้มแข็ง ได้แก่ ลักษณะผู้นำชุมชน กล่าวคือ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ เสียสละ วิสัยทัศน์กว้างไกล ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กล่าวคือ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีคุณธรรม จริยธรรม

ความเข้มแข็งของชุมชนป่าขามในปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้นำปัจจุบันมีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำที่สูง แต่ในอนาคตเมื่อตำแหน่งผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงก็ต้องติดตามต่อว่าผู้นำชุดใหม่จะสามารถสานต่อในสิ่งที่ผู้นำในปัจจุบันทำไว้ได้หรือไม่

1.2 ความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชน

ความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชน เป็นทางหนึ่ง จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการคืนอำนาจให้กับประชาชนในระดับฐานราก ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน การตัดสินใจแก้ปัญหาในชุมชนซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชนซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมพร้อมทั้งจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้เพิ่มมากขึ้น (ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531)

ความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชนป่าขามสอดคล้องกับแนวความคิดนี้เพราะการดำเนินกิจกรรมส่วนรวมต่างๆ ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจในการกำหนดปัญหา ดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยการใช้ความคิดอย่างสร้างสรรค์ เมื่อผลของการทำงานเป็นอย่างไรคนในชุมชนทั้งหมดก็จะรับผลของการทำงาน

แต่เมื่อประชาชนจากพื้นที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมากขึ้นทั้งการทำธุรกิจที่פקและธุรกิจอื่นๆ เมื่อประชากรของชุมชนเพิ่มขึ้นก็ส่งผลกระทบต่อความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชน เพราะคนที่ย้ายเข้ามาใหม่ไม่เข้าถึงความเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ทั้งประเด็นความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเด็นอื่นๆ ซึ่ง ถ้าไม่มีการแก้ตรงจุดนี้อาจทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนขาดความยั่งยืนและสิ่งต่างๆ ที่คนรุ่นเก่าได้สร้างสรรค์เอาไว้หายสูญหายไปจากชุมชนได้

1.3 วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าขามเป็นรูปแบบหรือแนวทางปฏิบัติ ที่ชุมชนยอมรับและให้ความเชื่อถือ ซึ่งส่งผลให้มีการสืบทอดต่อกันมา ก่อให้เกิดรูปแบบการปฏิบัติของชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าชุมชนที่มีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งส่งผลให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากวัฒนธรรมของชุมชนเป็นกลไกควบคุมทางสังคมที่ทำให้คนในชุมชนเลือกปฏิบัติในทางที่ดีที่คนในชุมชนให้การยอมรับตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

นอกจากนั้นแนวทางการนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งของชุมชนป่าขาม เป็นไปตามแนวคิดชุมชนเข้มแข็งของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน (2542:32-34) ซึ่งได้กล่าวถึงเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนว่าประกอบด้วย (1) ระบบคุณค่า อุดมการณ์ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพ นบ้น้อมต่อธรรมชาติหรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป (2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์ และสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น การจัดการทรัพยากรการแพทย์พื้นบ้าน รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนประสบอยู่ (3) ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ เช่น ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งหลายแห่งพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน (4) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ ซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ระบบครอบครัว เครือญาติ สถาบันผู้อาวุโส การเอามื้อเอานาง (5) ระบบสิทธิและการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิมนุษยชนในการจัดการทรัพยากร อันเป็นสิทธิในการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน (6) สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎหมาย จารีตประเพณี

วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วมกัน รวมถึงองค์รุ่มชนที่ควบคุมดูแลให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่า และระบบคิดที่เป็นอยู่

จากแนวคิดที่ยกมาข้างต้น เมื่อนำมาอธิบายรวมกับข้อมูลด้านต่างๆสามารถอธิบายได้ว่า ชุมชนป่าขามมีความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้าง แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจึงเป็นประเด็นที่ทำให้ผู้คนในชุมชนเป็นกังวลว่าในอนาคตสิ่งเหล่านี้จะยังมีอยู่คู่กับชุมชนป่าขามเหมือนที่บรรพบุรุษเคยรักษาและส่งมอบให้กับผู้คนในยุคปัจจุบันอยู่หรือไม่

2. ปัจจัยภายนอกที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2.1 การสนับสนุนจากภาครัฐ

จากผลการศึกษาที่ได้ พบว่า การส่งเสริมจากภาครัฐมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนป่าขาม เนื่องจากชุมชนป่าขามได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐในการพัฒนา ด้านต่าง ๆ สามารถแบ่งได้เป็น 5 ด้าน ได้แก่

1) ด้านการส่งเสริมอาชีพ พบว่า ชุมชนป่าขามได้รับความรู้ในการฝึกอบรมด้านอาชีพ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า การผลิตขนมไทย และงานฝีมือต่าง ๆ การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ถั่วเหลือง กระเทียม และได้รับการฝึกอบรมการออมทรัพย์ให้แก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรโดยจัดตั้ง กองทุนเพื่อช่วยเหลือกันเองของสมาชิก การส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้าโอท็อป ตลอดจนการจัดหา สถานที่สำหรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์

2) ด้านการส่งเสริมสุขภาพอนามัย พบว่า ชุมชนป่าขามได้รับการตรวจคัดกรอง สุขภาพเบื้องต้น การเข้าถึงแหล่งบริการสุขภาพใกล้บ้านใกล้ใจ ได้รับความรู้เรื่องการดูแล และ ป้องกันโรคติดต่อ และโรคไม่ติดต่อ และการจัดกิจกรรมชุมชนน่ายุ่ สะอาด ปลอดภัย

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนป่าขามได้รับการ ส่งเสริมจากภาครัฐในการจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การ ทำความสะอาดแม่น้ำปาย การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ และการพัฒนาหมู่บ้าน

4) ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น พบว่า ชุมชนป่าขามได้รับการ สนับสนุนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีดั้งเดิม เช่น ประเพณีงานบวชสา่งลอง ประเพณีแห่สา่งกานเครีอ เป็นต้น

5) ด้านการท่องเที่ยว พบว่า ในภาพรวมของอำเภอปายซึ่งรวมทั้งชุมชนป่าขาม ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปายได้รับการส่งเสริมและงบประมาณสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้คนมาท่องเที่ยวใน อำเภอปายมากขึ้น กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้วและได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

ดี ได้แก่ มหกรรมดนตรี มหกรรมหนังทางแปง มหกรรมชนเผ่า และมหกรรมอาหารสะอาดปลอดภัย ไร้แอลกอฮอล์ เป็นต้น

การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเนื่องจากทำให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนและดึงศักยภาพของชุมชนออกมา การมีกิจกรรมหรืองานที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนวัฒนธรรม และประเพณีของตน แต่อย่างไรก็ตาม หากชุมชนรอแต่รับการสนับสนุนจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว โดยไม่พึ่งตนเองจะส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และในขณะเดียวกันหากรัฐให้การสนับสนุนชุมชนในหลาย ๆ ด้าน โดยไม่ได้ตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ก็จะส่งผลให้เกิดการขาดความต่อเนื่องและบั่นทอนความเข้มแข็งของชุมชนตามมาได้

2.2 การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย พบว่าการกระจายอำนาจจากภาครัฐมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนป่าขาม เพราะภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงสุขภาพตำบลมาเป็นเทศบาลตำบลฝ่ายซึ่งการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาลตำบลสามารถตอบสนองความต้องการของผู้นในชุมชนป่าขามเป็นอย่างดี ตลอดจนเป็นแหล่งสนับสนุนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน นอกจากนั้นทางหน่วยงานส่วนท้องถิ่นยังช่วยส่งเสริมในหลายๆให้คนในชุมชนที่อยู่ในชุมชนมีอาชีพโดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ มีการฝึกทักษะด้านต่างๆที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ และการนำผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชนในชุมชนไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคนซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับชุมชนได้ นอกจากนั้นการที่เทศบาลตำบลฝ่ายส่งเสริมให้ชุมชนป่าขามเป็นพื้นที่นำร่องการจัดถนนคนเดินอำเภอฝ่ายทำให้ป่าขามกลายมาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและที่พักของอำเภอฝ่ายทำให้ประชาชนในชุมชนมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นจากการท่องเที่ยวนอกจากนั้นเทศบาลยังเข้าให้การสนับสนุนชุมชนและมีการดำเนินการเป็นประจำทุกปีคือ

1. การร่วมจัดทำแผนชุมชนและนำเอาแผนชุมชนมาประกอบในการจัดสรรงบประมาณพัฒนาท้องถิ่น และผลักดันให้มีการดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- 2.การจัดให้บริการทางด้านก่อสร้าง ซ่อมแซม ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้กับชุมชนอย่างทั่วถึง เช่น ไฟฟ้า ถนน ประปา ซึ่งทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับความสะดวก และผลทางอ้อมในการพัฒนาอาชีพและการท่องเที่ยวของชุมชน

3. การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมทาง ประเพณีและวัฒนธรรม การจัดการองค์ความรู้ในชุมชน และการเปิดเวทีให้ภาคประชาชนมี บทบาทในการร่วมพัฒนาด้านต่างๆ

โดยกิจกรรมที่ชุมชนป่าขามได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่มีการดำเนินการเป็นประจำทุกปี กิจกรรมที่ไม่ทำทุกปี เป็น แนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเป็นไปตามแนวคิดเรื่องการกระจาย อำนาจ ของ ธเนศวร์ เจริญเมือง (2537) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า การกระจายอำนาจ หมายถึง ระบบการบริหารประเทศ ที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นต่าง ๆ มีอำนาจในการจัดการดูแลกิจการหลาย ๆ ด้านด้วยตนเอง ไม่ให้ปล่อยรัฐบาลกลางรวมศูนย์อำนาจการจัดการกิจการแทบทุกอย่างของท้องถิ่น โดยกิจการที่ท้องถิ่นมีสิทธิจัดการดูแลมักได้แก่ ระบบสาธารณสุข ปลอดภัย การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การดูแลชีวิตทรัพย์สิน และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนกิจการใหญ่ ๆ ที่รัฐบาลกลางควบคุมไว้ เด็ดขาด คือ การทหาร และการต่างประเทศ

สรุป

จากข้อมูลการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่าชุมชน ป่าขามเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งตามแนวคิดชุมชนเข้มแข็งที่มีการยกมาอภิปรายผลการศึกษาใน เบื้องต้น เพราะชุมชนป่าขามมีคุณสมบัติหลายประการที่สอดคล้องกับแนวคิดนั้น โดยเริ่มจาก ชุมชนป่าขามมีความเป็นเครือญาติ มีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดกิจกรรมที่ทำร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สอดคล้องถึงความเชื่อ ที่สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนทำให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมส่วนรวมต่างๆ ต่อมาคือผู้นำชุมชนของชุมชนป่าขามใน ปัจจุบันมีความสามารถ มีความเสียสละในการเป็นผู้นำในการทำงานด้านต่างๆของชุมชน ทำให้ กิจกรรมด้านต่างๆของชุมชนเป็นไปได้ด้วยดี นอกจากนั้น การส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐทั้ง ราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ก็เป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนป่า ขามด้วยเช่นกันเพราะเป็นส่วนที่เข้าสนับสนุนในส่วนที่ชุมชนป่าขามยังขาดเช่น องค์ความรู้ใหม่ๆ งบประมาณด้านต่างๆ

แต่ในปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความพยายามของชุมชนป่าขามในการรักษาความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งต้อง ประสบกับปัจจัยหลายอย่างที่มากระทบอาจทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่คน ทุกคนในชุมชนป่าขาม ต้องเรียนรู้และปรับตัว เพื่อชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน การที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น จำเป็นต้องทำให้คนในชุมชนเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นของพวกเขาเอง โดยให้คนในชุมชนเป็นคนค้นหาปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาคด้วยตัวของพวกเขาเอง หรือหมายถึงให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นเพียงผู้ชี้แนะหรือให้คำปรึกษาเท่านั้น ควรให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การลงมือปฏิบัติและการประเมินผล เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่ได้ส่งผลต่อตัวของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเกิดความรัก ห่วงแหน และเข้าใจอย่างลึกซึ้งในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาให้เจาะลึกลงไปถึงเรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่าส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่น มีความแตกต่างกันหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2. ควรมีการศึกษาชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ในเขตเทศบาลตำบลปาย โดยศึกษาให้เจาะลึกลงไปรายละเอียดให้มากขึ้น เพื่อค้นหาปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนป่าขามซึ่ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น ความเหมือน ความแตกต่าง ปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นนั้น รวมทั้งปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน